

Fundacja Wolność od Religii
Ul. Fryderyka Chopina 41 lok. 2
20-023 Lublin

Lublin dn. 19.02.2018r.

Rzecznik Praw Obywatelskich
Adam Bodnar
Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
Aleja Solidarności 77
00 - 090 Warszawa

Znak pisma RPO - VII.7037.9.2017.MM

Stanisław Paweł Rzecznik

I. Uprzejmie dziękujemy za przesłanie do naszej Fundacji pisma z dnia 6 lutego 2017 roku, znak pisma RPO - VII.7037.9.2017.MM, będącego odpowiedzią na nasze pismo w sprawie organizacji udziału uczniów i nauczycieli w rekolekcjach. Mając na uwadze zmianę, z dniem 1.09.2017 roku, § 10 Rozporządzenia z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach (Dz.U.1992.36.155 z dnia 24.04.1992 r), zwanego dalej *Rozporządzeniem*, na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 czerwca 2017 r. (Dz.U.2017.1147 z dnia 2017.06.14), zwanego dalej *Rozporządzeniem zmieniającym*, prosimy o pomoc w następującej sprawie.

Zgodnie z uzasadnieniem *Rozporządzenia zmieniającego* miało ono dotyczyć przede wszystkim dostosowania przepisów *Rozporządzenia* do nowego ustroju szkolnego, a zmiany - jak czytamy w uzasadnieniu - "*mają charakter przede wszystkim dostosowujący i doprecyzowujący dotychczasowe przepisy*".

Jak wynika z dokumentacji procesu legislacyjnego¹, przygotowując projekt *Rozporządzenia zmieniającego*, Minister Edukacji Narodowej pierwotnie nie planowała dokonywać jakichkolwiek zmian w § 10 *Rozporządzenia* i projekt bez zmian w § 10 *Rozporządzenia* został rozesłany do konsultacji społecznych.

W odpowiedzi na projekt *Rozporządzenia zmieniającego* MEN, pismem z dnia 10 marca 2017 r. Przewodniczący Komisji Wychowania Katolickiego Komisji Episkopatu Polski zgłosił uwagi obejmujące propozycję zmiany § 10 ustęp 1 *Rozporządzenia* m.in. poprzez

¹ <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12295952/katalog/12419374#12419374>

wykreślenie zdania – "*Pieczę nad uczniami w tym czasie zapewniają katecheci*" i zastąpienie go zdaniem "*W czasie trwania rekolekcji szkoła nie jest zwolniona z realizowania funkcji opiekuńczej i wychowawczej*" oraz skreślenie słowa "*kolejnych*" w odniesieniu do dni, w których mają odbywać się rekolekcje. (treść pisma – załącznik nr 1).

Należy podkreślić, że z pisma Przewodniczącego Komisji Wychowania KKEP z dnia 10 marca 2017 r. wynika jednoznacznie, że jedynym uzasadnieniem proponowanych zmian jest "*potrzeba zorganizowania rekolekcji poza okresem Wielkiego Postu*" a "*decyzja o terminie byłaby podejmowana w uzgodnieniu pomiędzy parafią a dyrektorem szkoły, z zachowaniem dotychczasowych zasad.*"

Zapewne propozycja usunięcia zdania "*Pieczę nad uczniami w tym czasie zapewniają katecheci*" wynika z faktu, że **organizatorem rekolekcji nie jest katecheta, lecz proboszcz parafii Kościoła Katolickiego, która ma osobowość prawną a zatem może przyjąć odpowiedzialność cywilną za przebieg rekolekcji i bezpieczeństwo uczniów przebywających pod opieką proboszcza i osób, którymi się posługuje tj. księży, zakonnic i katechetów lub katechetek.** "*Zgodnie bowiem z art. 7 ust. 1 pkt 5 i ust. 3 pkt 5 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, jednostką Kościoła Katolickiego mającą osobowość prawną jest parafia, a jej organem – proboszcz. Powyższy przepis pozostaje w związku z kanonem 532, według którego proboszcz występuje w imieniu parafii w załatwianiu wszystkich czynnościach prawnych*"; (tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03). Odpowiednie regulacje dotyczą również parafii pozostałych kościołów, których działalność jest regulowana ustawowo przez Rzeczpospolitą Polską.

W następstwie powyższego pisma – i zapewne również w nawiązaniu do pisma Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 27.01.2017 skierowanego do Ministra Edukacji Narodowej, w którym to Rzecznik wskazał, że § 10 Rozporządzenia jest co do zasady przepisem niekonstytucyjnym, bowiem wykracza poza upoważnienie ustawowe z art. 12 ust. 2 ustawy z dnia 7.09.1991 r. o systemie oświaty i jednocześnie, że "*Pożądanym byłoby również wskazanie na poziomie ustawowym, że zwolnienie z zajęć szkolnych w celu odbycia rekolekcji jest przyznawane na życzenie rodziców*" – Minister Edukacji Narodowej dokonał zmian § 10 Rozporządzenia i nadał mu następującą treść. (poniżej treść dotychczasowa z uwzględnieniem zmian)

"§ 10.

1. Uczniowie uczęszczający na naukę religii mają prawo do zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia trzydniowych rekolekcji wielkopostnych, jeżeli rekolekcje te stanowią praktykę danego kościoła lub innego związku wyznaniowego. W czasie

trwania rekolekcji szkoła nie jest zwolniona z realizowania funkcji opiekuńczej i wychowawczej.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do rekolekcji organizowanych w innym terminie.

3. O terminie rekolekcji dyrektor szkoły powinien być powiadomiony przez organizujących rekolekcje na co najmniej miesiąc przed terminem rozpoczęcia rekolekcji.

4. Jeżeli na terenie szkoły jest prowadzona nauka religii więcej niż jednego kościoła lub innego związku wyznaniowego, powinny one dążyć do ustalenia wspólnego terminu rekolekcji.

5. Szczegółowe zasady dotyczące organizacji rekolekcji, jak również inny termin rekolekcji, są przedmiotem odrębnych ustaleń między organizującymi rekolekcje a szkołą."

Powyższy przepis § 10 Rozporządzenia po zmianach jest zatem zbieżny z wezwaniem Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 27.01.2017 roku co do sformalizowania zasad zwolnienia uczniów z zajęć szkolnych i w konsekwencji rodzicie (i odpowiednio uczniowie po ukończeniu 18 roku życia) mogą wyrazić pisemną wolę zwolnienia ucznia z zajęć szkolnych na czas rekolekcji, a szkoła powinna odnotować takie zwolnienie w dokumentacji szkolnej.

Z chwilą zwolnienia ucznia z zajęć szkolnych opiekę nad uczniem przejmuje podmiot prawa cywilnego odpowiedzialny za organizację rekolekcji tj. proboszcz parafii właściwego kościoła, na terenie której znajduje się szkoła.²

Jednocześnie zgodnie z § 10 Rozporządzenia "w czasie trwania rekolekcji szkoła nie jest zwolniona z realizowania funkcji opiekuńczej i wychowawczej", a zatem ma zapewnić uczniom, którzy nie zostali zwolnieni z zajęć szkolnych przez rodziców (lub po ukończeniu 18 lat sami nie zwolnili się z zajęć szkolnych) realizowanie funkcji wychowawczych lub opiekuńczych.

Powyższe stanowisko prezentował Minister Edukacji Narodowej już poprzednio, w piśmie z dnia 27 czerwca 2017 r. skierowanym do Fundacji wskazując, że uczniowie nieuczestniczący w rekolekcjach "są zobowiązani do udziału w zajęciach szkolnych odbywających się w godzinach ustalonego stałego planu zajęć i mają odnotowywany fakt obecności na tych zajęciach. Nieuprawnione jest więc informowanie rodziców, że w czasie rekolekcji nie ma zajęć – z wyjątkiem sytuacji gdy wszyscy uczniowie szkoły uczęszczają na religię". (treść pisma, załącznik nr 2)

² <http://www.katecheza.diecezja.gda.pl/918-informacje/179-procedura-organizacji-rekolekcji-wielkopostnych>

Z powyższych przepisów wynika wprost, że w czasie rekolekcji wielkopostnych w szkołach publicznych zajęcia dydaktyczno-wychowawcze odbywają się zgodnie z planem i obecność uczniów jest odnotowywana w dzienniku lekcyjnym. Jeśli są to dni dodatkowo wolne od zajęć dydaktyczno-wychowawczych w rozumieniu § 5 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie organizacji roku szkolnego (Dz.U.2017.1603 z dnia 28.08.2017 r.), szkoła organizuje zajęcia wychowawczo-opiekuńcze, na które rodzice mogą, ale nie muszą posłać dzieci, których obecność jest odnotowywana w dzienniku zajęć w świetlicy.

W ubiegłych latach nauczyciele przekazywali do Fundacji skargi, z których wynika, że dyrektorzy szkół wydawali nauczycielom polecenia - lub przekazywali "dorozumiane oczekiwania" - sprawowania opieki nad uczniami w czasie rekolekcji organizowanych przez proboszcza parafii podejmującego się organizowania rekolekcji, co prowadziło do poddawania nauczycieli "wbrew ich woli czynnościom, które stanowią formę praktyki religijnej". Takie zachowania dyrektorów szkół stanowią naruszenie dóbr osobistych nauczycieli. (tak orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2013 r. sygn. akt II CSK 1/13). Niezależnie od tego wskazujemy, że powyższe przypadki powinny być kwalifikowane jako naruszenie art. 11 zn 1 Kodeksu pracy tj. obowiązku szanowania godności i innych dóbr osobistych pracownika a także w przypadkach skrajnych przybierają postać mobbingu w rozumieniu art. 94 zn 4 Kodeksu pracy.

W związku ze zmienionymi przepisami § 10 Rozporządzenia, na wniosek i po myśli Przewodniczącego Komisji Wychowania Katolickiego Komisji Episkopatu Polski nie powinno już budzić wątpliwości, że z chwilą zwolnienia ucznia na wniosek rodziców (lub ucznia powyżej 18 roku życia) to organizator rekolekcji tj. proboszcz parafii miejsca lokalizacji szkoły odpowiada w całości za przebieg rekolekcji, w tym za bezpieczeństwo uczniów, a w czasie rekolekcji szkoła normalnie realizuje program zajęć, nawet w przypadkach, gdy większość lub znaczna część uczniów uczestniczy w tym samym czasie w rekolekcjach.

Tym samym nie powinny się już powtarzać zdarzenia polegające na bezpośrednim lub pośrednim przymuszaniu nauczycieli do uczestniczenia w praktykach religijnych w czasie wykonywania ich pracy.

Jednak mając na uwadze dotychczasowe praktyki postępowania niektórych dyrektorów szkół, dokonywane z naruszeniem prawa oświatowego, Kodeksu pracy i Konstytucji **prosimy Rzecznika Praw Obywatelskich o zwrócenie uwagi, w ramach działalności rzeczniczej na przedmiotowe zagadnienie i wsparcie nauczycieli w ochronie ich uprawnień w zbliżającym się okresie "rekolekcyjnym"**.

II. Jednocześnie przesyłam do Pana Rzecznika kopię Raportu z II badania ankietowego przeprowadzonego przez naszą Fundację w 2017 roku w ramach projektu analizy dyskryminacji dzieci niewierzących lub nieuczestniczących w lekcjach religii.

Szczególnie niepokojące są wyniki badań potwierdzające liczne przypadki gdy rekolekcje (tj. praktyki religijne) w całości lub w części są organizowane na terenie szkoły publicznej, co w polskich realiach jest formą "przemocy symbolicznej" wobec dzieci niewierzących lub nieuczestniczących w lekcjach religii, ich rodziców, jak też nauczycieli. Jak powszechnie wiadomo przemoc symboliczna jest najskuteczniejszą formą sprawowania władzy, gdyż z reguły podmioty podporządkowane nie dostrzegają, że są poddawane tej formie przemocy. Uczniowie niewierzący lub nieuczestniczący w rekolekcjach są w tym przypadku przekonani, że jest to naturalny porządek, że osoby i grupy społeczne posiadające duży kapitał symboliczny (w tym przypadku dyrektor szkoły i najbliżsi dzieciom wychowawcy uczestniczący w praktykach religijnych) mają większe uprawnienia przejawiające się zawłaszczaniem przestrzeni publicznej, a w konsekwencji lepsze społeczne usytuowanie dzieci uczestniczących w rekolekcjach jest czymś normalnym. Co jednak kluczowe w sprawie, ową przemoc symboliczną stosują niejako na własną rękę dyrektor szkoły, w większości "przyparty do muru" przez lokalnego proboszcza lub grupę lokalnych aktywistów religijnych, bez podstawy w przepisach prawa.

Zgodnie z przepisami prawa oświatowego dyrektor szkoły publicznej, jeśli otrzyma we właściwym terminie zawiadomienie od organizatora rekolekcji tj. proboszcza właściwej parafii, ma obowiązek ustalić z organizatorem rekolekcji czas i miejsce przekazania podmiotowi organizującemu rekolekcje (tj. proboszczowi właściwej parafii) pieczy nad uczniami, którzy uprzednio na podstawie oświadczeń rodziców (lub odpowiednio uczniów powyżej 18 lat) zostali zwolnieni z zajęć szkolnych. Jakiegokolwiek inne działania dyrektora szkoły będącego organem władzy publicznej, działającego co do zasady na podstawie art. 68 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U.2017.59 z dnia 2017.01.11), w zakresie organizacji rekolekcji, w szczególności związanych z organizacją praktyk religijnych, jest działaniem bez podstawy prawnej. Zgodnie z wyrażoną w art. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasadą legalizmu, organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa, co jest jednoznacznie rozumiane jako nakaz ścisłej wykładni przepisów kompetencyjnych oraz stosowania zasady "co nie jest im dozwolone jest zakazane". (tak wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 maja 2002 r., K 20/01).

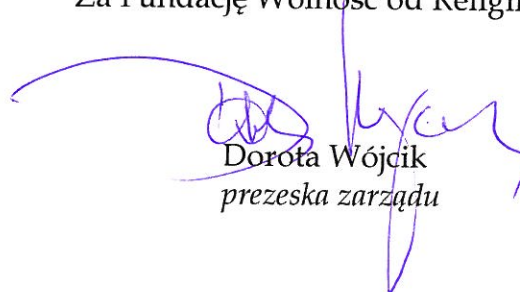
Bezprawne działania dyrektora szkoły publicznej mogą mieć przy tym istotne znaczenie prawne nie tylko z punktu widzenia prawa oświatowego, ale także w zakresie odpowiedzialności nauczycieli i osób, którymi posługują się proboszczowie parafii jako organizatorzy rekolekcji, odpowiedzialności gminy jako organu założycielskiego szkoły publicznej za uczniów w czasie rekolekcji, jak też zakładu ubezpieczeniowego, który obejmuje uczniów i szkołę ubezpieczeniami od następstw nieszczęśliwych wypadków.

Powyższe praktyki stanowią nie tylko naruszenie prawa oświatowego, ale są sprzeczne z art. 32 ust. 1 i ust. 2 oraz z art. 53 ust. 4 i ust. 6 Konstytucji Rzeczypospolitej

Polskiej. W szczególności bowiem nie jest możliwe sprawowanie kultu religijnego jakiegokolwiek wyznania w szkole publicznej w czasie trwania zajęć lekcyjnych odbywających się zgodnie z planem lekcji w szkole, w której nie wszyscy rodzice (opiekunowie lub odpowiednio uczniowie) zgłosili pisemną wolę zwolnienia uczniów z zajęć szkolnych z uwagi na uczestnictwo w rekolekcjach, bowiem prowadziłoby to wprost do naruszenia art. 53 ust. 6 i ust. 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Mając powyższe na uwadze i w tym zakresie prosimy o ochronę uprawnień uczniów, którzy w następstwie niezgodnych z prawem działań niektórych dyrektorów szkół, wprowadzających na terenie szkoły publicznej segregację uczniów na tych, którzy uczestniczą w mszach świętych w salach gimnastycznych i tych którzy zamiast lekcji, zgodnie z programem zajęć, są zamykani w świetlicach i którym oferuje się zajęcia pt. "Wspólne zabawy i gry integracyjne związane z akceptacją wśród koleżanek i kolegów" (sic!). (z załączeniu przesyłamy korespondencję z Kuratorem Oświaty i Wychowania w Poznaniu i w Krakowie).

Z poważaniem
Za Fundację Wolność od Religii

Dorota Wójcik
prezeska zarządu

Załączniki:

1. Odpis pisma Komisji Wychowania KKEP z dnia 24 marca 2017 r.
2. Odpis pisma Minister Edukacji Narodowej skierowanego do Fundacji Wolność od Religii z dnia 27 czerwca 2017 r.
3. Kopia korespondencji Fundacji z Wielkopolskim Kuratorem Oświaty i Małopolskim Kuratorem Oświaty z 2017 r.